

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

VALSTS PREZIDENTA PAZIŅOJUMS

Rīgā

2020. gada 22. decembrī

Nr. 18

Par Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumu un pilsoniskās izglītības koncepciju

Daru zināmu, ka atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 69. pantam esmu izsludinājis Saeimā 2020. gada 3. decembrī pieņemto Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumu (turpmāk – Likums).

Likuma izstrādāšana un apspriešana rosinājusi pietiekami plašas diskusijas par valsts aizsardzības mācības nepieciešamību un tās mērķiem, kā arī pilsoniskās sabiedrības un dažādu sabiedrisko organizāciju iespējām iesaistīties un līdzdarboties bērnu un jauniešu pilsoniskajā izglītībā. Savukārt pēc Likuma pieņemšanas politiskā partija “Progresīvie” vērsusies pie manis ar lūgumu prasīt tā otrreizēju caurlūkošanu.

Izsludinot Likumu, vēlos darīt zināmu savu vērtējumu par pilsoniskās izglītības koncepcijas nepieciešamību Latvijā un konkrētiem darbiem un pasākumiem šajā jomā, kas varētu stiprināt mūsu valsti, tās drošību un demokrātisko valsts iekārtu.

A Par valsts aizsardzības mācību

I

Satversmes ievads atgādina mums, ka Latvija kļuva iespējama Neatkarības karā, Latvijas pilsoņiem nosargājot savu brīvību un izcīnot pašiem savu valsti. Tāpat Satversmes ievads atgādina mūsu valsts vēsturi, kad Latvijas tauta pretojās okupācijas režīmiem, kā arī spēja atgūt brīvību un neatkarību.

No Satversmes ievada izriet patstāvīgs Latvijas tautas pienākums uzturēt stipru savu valstsgribu un būt spējīgiem nepieciešamības gadījumā aizstāvēt mūsu valsts neatkarību un demokrātisko valsts iekārtu. Mūsu visu kopējais uzdevums un atbildība ir vienmēr rūpēties par Latvijas drošību un sekmēt tās pastāvēšanu cauri gadsimtiem, ja nepieciešams, arī aizstāvēt Latviju pret iekšējiem vai ārējiem apdraudējumiem.

Kā valsts augstākā amatpersona, kas saskaņā ar Satversmi ir atbildīga par valsts bruņotajiem spēkiem, uzskatu, ka vairojamas un attīstāmas visu mūsu zināšanas par valsts drošības jautājumiem un izpratne par optimālo rīcību krīzes situācijās, kā arī tam nepieciešamās prasmes. Likumā piedāvātā valsts aizsardzības mācība skolu programmās ir piemērots un mūsdienīgs risinājums šo mērķu sasniegšanai.

II

Vēlos uzsvērt, ka Likums izstrādāts, īstenojot pienācīgi izstrādātus un apspriestus politikas plānošanas dokumentus.

Jau Saeimas 2016. gada 16. jūnijā apstiprinātā Valsts aizsardzības koncepcija paredzēja piedāvāt apgūt valsts aizsardzības pamatus vispārīglītojošās mācību iestādēs un noteica Zemessardzi un Jaunsardzi kā primāros instrumentus sabiedrības iesaistei valsts aizsardzībā (*sk. attiecīgās Valsts aizsardzības koncepcijas 35. – 43.punktu*). Savukārt 2018. gada 7. jūnijā Saeima aicināja paredzēt valsts aizsardzības mācības kā obligāta mācību priekšmeta pakāpenisku iekļaušanu valsts vispārējās vidējās izglītības standartā un valsts profesionālās izglītības standartā (*sk. Saeimas 2018. gada 7. jūnija lēmumu "Par valsts aizsardzības mācības iekļaušanu valsts vidējās izglītības standartā"*). Šādas valsts aizsardzības politikas nepieciešamība un sasniedzamie mērķi attīstīti un izvērsti 2020. gada 24. septembrī apstiprinātajā Valsts aizsardzības koncepcijā (*sk. attiecīgās Valsts aizsardzības koncepcijas 3.2.9.sadaļu*).

Valsts aizsardzības mācības ieviešana un Jaunsardzes stiprināšana ir viens no nepieciešamiem mehānismiem visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas sekmīgai ieviešanai. Tās mērķis ir stiprināt atbildību par Latvijas valsti, tās iedzīvotājiem un kopējo drošību, veicinot kritiskās domāšanas attīstību un patriotisko audzināšanu (*sk. 2019. gada 8. janvārī Ministru kabineta apstiprināto informatīvo ziņojumu "Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā"*).

III

Es atbalstu ar Likumu īstenoto valsts aizsardzības mācības ieviešanu skolu programmās un sagaidu no tiem, kas iesaistīti šā Likuma īstenošanā, izvirzītajiem mērķiem atbilstošus rezultātus ilgtermiņā.

Visaptverošas valsts aizsardzības sistēma prasa vairot sabiedrības gribu aizstāvēt valsti, pārsniedzot šauri militāro risinājumu robežas, un tās ietvaros ir nepieciešams veicināt arī politisko uzticēšanos, sabiedrības saliedētību un Satversmei atbilstošu sabiedrības vērtību sistēmu.

Valsts aizsardzības mācība viens ir viens no vajadzīgiem elementiem bērnu un jauniešu pilsoniskajā izglītībā, kas specifiski būtu attīstāma, nepazaudējot kopējo pilsoniskās izglītības koncepciju (*sk. turpmāk šā paziņojuma D sadaļu*).

Valsts aizsardzības mācība varētu nodrošināt nepieciešamo valsts aizsardzības prasmju apguvi, lai jauniešos un laika gaitā visā mūsu sabiedrībā nostiprinātos griba un spēja aizstāvēt savu valsti (*sk. Valsts izglītības satura centra apstiprināto Specializētā kursa programmas paraugu vispārējai vidējai izglītībai Valsts aizsardzības mācībai*).

B Par Likuma pilnveidi likumdošanas procesā

IV

Likuma izstrādē un tā apspriešanā Saeimā izskanējusi sabiedrisko organizāciju kritika par paredzēto likuma tvērumu un mērķi, kā arī sabiedrisko organizāciju lomu un līdzdalības iespējām valsts drošības, patriotiskās un pilsoniskās audzināšanas jomā. Arī man bija iespēja iesaistīties dialogā ar Saeimu par šiem jautājumiem, un es atzinīgi vērtēju Saeimas veiktos sākotnējā projekta pilnveidojumus.

Pateicos Saeimai par ieklausīšanos sabiedrisko organizāciju argumentos, veicot likuma nosaukuma maiņu un likuma mērķa sašaurināšanu.

Veiktie pilnveidojumi izslēdz jebkādas interpretācijas par to, ka valsts aizsardzības mācība un Jaunsardze varētu tikt uzskatīta pa ekskluzīvu vai priviligētu pilsoniskās izglītības apguves veidu. Likums atstāj pietiekamu vietu plašākai pilsoniskās izglītības koncepcijas īstenošanai mūsu izglītības sistēmā, tajā iesaistot arī sabiedriskās organizācijas (*sk. turpmāk šā paziņojuma D sadaļu*).

V

Vēršu uzmanību, ka sākotnēji piedāvātais likumprojekta nosaukums "Par bērnu un jauniešu izglītošanu valsts aizsardzībā" un 1. pantā ietvertais likuma mērķa plašais formulējums varēja radīt maldinošu priekšstatu, ka ar šo Likumu plānots mazināt vai izslēgt sabiedrisko organizāciju iesaisti bērnu un jauniešu patriotisma veicināšanā un pilsoniskās izglītības procesā. Tagad Likuma nosaukums un 1. pants precīzi norāda uz konkrētu regulējumu par valsts aizsardzības mācību un Jaunsardzi, neizslēdzot sabiedrisko

organizāciju iespējas līdzdarboties formālās un neformālās izglītības procesos.

Vēl vairāk, pieņemtā Likuma 2. panta trešās daļas 3. punkts un 3. panta trešā daļa paredz Jaunsardzes centra pienākumu īstenot sadarbību ar biedrībām, nodibinājumiem un jaunatnes organizācijām valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes kustības organizēšanas jautājumos, kā arī Jaunsardzes centram dod iespēju deleģēt biedrībām un nodibinājumiem īstenot valsts aizsardzības mācībā iekļauto pilsoniskās līdzdalības tematu.

Uzskatu, ka šie pilnveidojumi sekmēs Likuma mērķu sasniegšanu, tajā pašā laikā radot tiesisku pamatu dažādu sabiedrisko organizāciju un jo īpaši jaunatnes organizāciju jēgpilnai iesaistei un līdzdarbībai valsts drošības un aizsardzības spēju sekmēšanā. Tāpat Likums dod iespēju izstrādāt un īstenot pilsoniskās izglītības koncepciju, kas veicinātu bērnu un jauniešu patriotismu un Satversmē noteikto demokrātisko vērtību nostiprināšanos mūsu sabiedrībā.

C Par Likuma piemērošanu

VI

Likumprojekta izstrādes un apspriešanas gaitā atklājās domstarpības starp politikas veidotājiem šajā jomā un sabiedriskajām organizācijām, kas jau šobrīd sekmīgi darbojas un sniedz vērtīgu ieguldījumu pilsoniskas sabiedrības veidošanā un bērnu un jauniešu patriotisma veicināšanā.

Es vēlos uzsvērt, ka patriotisma veicināšana, Satversmē noteikto demokrātisko vērtību nostiprināšana un valsts drošības un aizsardzības spēju veicināšana nav tikai ekskluzīvs par to atbildīgo valsts institūciju uzdevums. Šajā jomā reālus panākumus mēs spēsim sasniegt, kopā strādājot visai mūsu sabiedrībai, un es te redzu kā ļoti būtisku tieši sabiedrisko organizāciju lomu.

Sabiedriskās organizācijas veido nepieciešamo uzticēšanās saikni starp valsti un sabiedrību, iesaistot dažādas sabiedrības grupas kopdarbā, kas attīsta kopējo labumu un rada mūsu kopību vērtībās. Tādēļ demokrātiskā sabiedrībā ir izšķiroši svarīga cieņpilna un atvērta valsts institūciju sadarbība ar sabiedriskajām organizācijām gan politikas veidošanā un apspriešanā, gan tās īstenošanā.

Arī visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas sekmīgā ieviešanā būs nepieciešams sabiedrisko organizāciju atbalsts un iesaiste, novērtējot viņu iepriekšējos sasniegumus, spējot ieinteresēt un iedvesmot bērnus un jauniešus iepazīt un apgūt valsts aizsardzībā izmantojamās iemaņas.

Vēlos aicināt politikas veidotājus un sabiedriskās organizācijas pilnveidot savstarpējo dialogu Likuma ieviešanas gaitā. Lai mūsu darbs būtu sekmīgs, mums jāīsteno cieņpilna partnerība pilsoniskās apziņas, patriotisma un citu demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamo iemaņu izkopšanā mūsu bērnos un jauniešos.

VII

Es īpaši augstu vērtēju Latvijas skautu un gaidu organizācijas paveikto jaunatnes neformālajā izglītībā, lai veidotu jauniešus par krietniem demokrātiskas valsts pilsoņiem.

Kā Latvijas skautu un gaidu goda prezidents aicinu Likuma piemērotājus izmantot Likuma paredzētās iespējas un iesaistīt Latvijas skautu un gaidu organizāciju kopējā darbā Likuma mērķu sasniegšanai.

Tāpat aicinu izmantot Likumā paredzētās iespējas un nodrošināt pilsoniskās līdzdalības tematu apguvi, tajā plaši iesaistot arī citas sabiedriskās organizācijas.

D Par pilsonisko izglītību

VIII

Būt par pilsoni demokrātijā – šī vārda dziļākajā izpratnē – ir daudz grūtāk nekā būt vienkārši par pavalstnieku, padoto, pakļauto autoritārā vai totalitārā sistēmā. Pamata atbildība par savu valsti demokrātijā gulstas uz pilsoņa pleciem, kamēr autoritārā vai totalitārā sistēmā varu – un līdz ar to arī atbildību – ir uzurpējoši attiecīgie varas grupējumi, kuriem brīvās vēlēšanās nav jāatskaitās par savu rīcību.

Tādēļ arī 20. gadsimta politiskā filozofe Hanna Ārente (*Hannah Arendt*) runā par “totalitārisma vilinājumu”, kas it sevišķi psiholoģiski nenobriedušām personībām noņem atbildības smagumu par sabiedrības un valsts rīcību – un līdz ar to arī par savu individuālo publisko rīcību –, un tādēļ piesaista tās autoritārām un totalitārām ideoloģijām.

Taču mēs šeit un šodien – demokrātiskajā Latvijā – savu valsti balstām uz atbildīgiem, savus pienākumus izprotošiem un pildošiem pilsoņiem. Pilsoņu līdzdalība vēlēšanās ir absolūti nepieciešama, tomēr pilsoņa pienākumi un atbildība nesākas un nebeidzas ar šo vienreizējo pasākumu reizi četros gados. Pilsoņa pienākumos un atbildībā ietilpst arī ikdienas sekošana līdzī sabiedrības diskusijām, politiskajiem lēmumiem, notikumiem savā kopienā, novadā, visā Latvijā un pasaulē. Katrs pilsonis ir aicināts arī augstākā līmenī iesaistīties sabiedriskās domas un pasaules uzskata veidošanā, kas ir pamatā sabiedrības, valsts un indivīdu rīcībai.

Tas iespējams, piemēram, gan ar individuālu rīcību un savu personīgo piemēru, gan mērķtiecīgi iesaistoties biedrībās un citās organizācijās, tātad iesaistoties pilsoniskās sabiedrības veidojumos, tā arī līdzdarbojoties politiskajās partijās un citos veidos.

IX

Esmu vairākkārt uzsvēris, ka pilsonis demokrātijā pilda sava veida “amatu”. Tas ir pastāvīgs “amats”, kuru pilsonis pilnā apmērā uzņemas, sasniedzot pilngadību.

Tas nozīmē, ka pilsonim pret savu “amatu” – tāpat kā jebkuras profesijas pārstāvim un jebkurai valsts amatpersonai – ir jāizturas ar cieņu un atbildību, kā arī jācenšas to pildīt kvalitatīvi un pēc labākās sirdsapziņas.

Demokrātiskā valsts iekārta, lai tā funkcionētu – turklāt labi funkcionētu –, prasa no pilsoņa zināmas prasmes un attieksmes, kas ir jāapgūst. Pilsoņiem jāspēj cilvēka tiesības un brīvības adekvāti sabalansēt ar pienākumiem un atbildību pret sabiedrību un savu valsti.

Taču par atbildīgu pilsoni, kas izprot savu lomu un uzdevumus demokrātijā, nepiedzimst. Par tādu kļūst audzināšanas, izglītības, socializācijas, pieredzes rezultātā. Tas ir demokrātiskas sabiedrības un līdz ar to katra tās atsevišķā locekļa interesēs, ka pēc iespējas vairāk pilsoņi būtu apguvuši pilsonim nepieciešamās prasmes un nostājas, tostarp arī vērtības, uz kurām balstās mūsu demokrātiskā valsts iekārta.

X

No tā izriet nepieciešamība valstij aktīvi rūpēties – it sevišķi skolas izglītības procesā, bet ne tikai tur – par to, lai jaunais cilvēks apgūst šīs prasmes un nostājas.

Arī Satversmes tiesa ir konstatējusi, ka Latvijas sabiedrībā demokrātijā vēl nebūt nav kļuvusi vispārāceptēta un pašsaprotama, kā arī sabiedrībā vēl nav pietiekami nostiprinājusies nepieciešamā valstiskā un demokrātiskā apziņa (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.2.punktu*).

Tādēļ pilsoniskās izglītības koncepcija Latvijai kā demokrātiskai valstij ar salīdzinoši neilgu demokrātisko pieredzi ir ļoti nepieciešama.

Tā ietver it sevišķi noteiktu zināšanu (vēstures, politikas, sabiedrības, psiholoģijas un citās jomās), noteiktu prasmju (it sevišķi medijpratības un informācijas izvērtēšanas, racionālas argumentācijas, kritiskās domāšanas, kurai obligāti jāietver arī patlaban novārtā atstātās pašrefleksijas un paškritikas dimensija, godprātīgu diskusiju un citu prasmju) un noteiktu nostāju (it sevišķi patriotisma, valstiskās domāšanas, Satversmes ievadā noteiktās vērtību sistēmas, uz tām balstītu morāles un ētikas un citu būtisku demokrātijas labai funkcionēšanai nepieciešamo nostāju) apgūšanu.

Tāpat cilvēkam ir jānodrošina iespēja apgūt un attīstīt šīs prasmes un nostājas arī ārpus skolas un pēc skolas, visas dzīves garumā.

XI

Tādēļ atbildīga pilsoņa prasmju un nostāju apgūšana ir jāvērtē koncepcionāli vienotā sistēmā.

Pie tās piederētu arī izvērtējums, cik tālu jaunajam pilsonim šo prasmju un nostāju apgūšanu nodrošina skolās ieviestā jaunā kompetencēs balstītā pieeja, un, ja tur ir kādi deficīti (piemēram, vēstures, sociālo zinību zināšanu vai citās jomās), tad tie jānovērš. Visu laiku jāpatur prātā: lai Latvijas valsts būtu sekmīga un ilgtspējīga, ir nepieciešama pilsoņu uzticība Latvijai un tās Satversmei, izpratne par Satversmē noteiktajām vērtībām un gatavība tās aizstāvēt. Ļoti svarīga, varbūt pat centrāla loma šeit ir skolas izglītībai.

Tieši šajā – pilsoniskās izglītības – ietvarā es redzu arī jauno valsts aizsardzības mācību. Uz pieņemto Likumu es raugos kā uz svarīgu, bet ne vienīgo elementu kopējā bērnu un jauniešu pilsoniskās izglītības sistēmā. Tā ir sistēma, kur dažādi pilsoniskās izglītības elementi tiek integrēti atsevišķos mācību priekšmetos (piemēram, sociālajās zinībās, vēsturē vai novadu mācībā, tagad arī valsts aizsardzības mācībā). Taču tie būtu jēdzīgi attīstāmi, veidojot visaptverošu pilsoniskās izglītības sistēmu kā svarīgu daļu no skolas izglītības procesa.

Tādēļ ir jāizvērš sabiedrības debates par pilsonisko izglītību, it sevišķi, bet ne tikai skolās.

Valsts prezidents

Egils Levits